



Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools

journal homepage: <http://farplss.org>
doi: 10.33531/farplss.2020.6.10

ISSN 2708-0994



Gender features of psychological hardiness

Oksana Lych

ORCID ID : 0000-0002-0873-3319

National Aviation University, Kyiv (Ukraine)

Article info

Lych, O. (2020). Gender features of psychological hardiness. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 42 (6), 55-61.

Accepted 30.12.2020

PhD in Psychology, Associate Professor, associate professor of the Department of Aviation Psychology, the National Aviation University, Kyiv (Ukraine)

The article examines scientific views on elderly people in societal life. Negative social phenomena affecting elderly people's self-perception are analysed. The attitudes towards elderly people in a professional environment are considered. The existing gender inequality between men and women is substantiated, as well as existing discrimination against older women. The article emphasizes that psychological hardiness must be developed as an integral personality trait, because this help elderly people to be successful.

The empirical data are presented for analysis; hardiness characteristics and the elements assessing hardiness (empathy, warmth, and respect of others; sincerity and authenticity, pro-activity, decisiveness, high responsibility, patience, optimism; mobility) are described. All these factors are mutually related and manifested in the life of working elderly women and men. Psychological examining methods developed or modified by Ukrainian scientists were used to study elderly women's and elderly men's hardiness characteristics.

The data quantitative analysis was carried out for the groups of respondents having high, medium, and low hardiness. Gender hardiness characteristics were determined, that is signs of hardiness peculiar for older women or men. The difference between "female hardiness" and "male hardiness" was revealed, namely hardiness appears in different ways at elderly women and men and have different effects on their life. The article analyses male and female hardiness manners in relation to social stereotypes, cultural markers.

A parallel is drawn between gender hardiness characteristics and their manifestations as they are perceived by society. Hardiness is presented as the basis for success and competitiveness, which are evaluated differently in the professional environment. The article identifies further prospects for studying elderly people's hardiness characteristics to preserve their psychological health and improve their quality of life.

Key words: *hardiness; success; self-realization; elderly age; gender characteristics; gender differences for hardiness.*

Гендерні особливості прояву життєстійкості

Лич О.М.

Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету, м. Київ (Україна)

Лич, О.М. (2020). Гендерні особливості прояву життєстійкості *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 42 (6), 55-61.

У статті наводяться погляди науковців на значущість літніх людей у житті соціуму. Аналізуються негативні соціальні феномени, що впливають на самосприйняття літніх людей. Розглядається ставлення до літніх людей у професійному середовищі. Доводиться присутність гендерної нерівності між чоловіками та жінками, а також дискримінація щодо літніх жінок. Підкреслюється важливість розвиненої життєстійкості як інтегральної особистісної якості, що дозволяє літній людині бути успішною.

Пропонуються результати емпіричного дослідження особливостей життєстійкості та результати оцінки складових життєстійкості, що пов'язані і проявляються у процесі життєдіяльності працюючих літніх жінок та працюючих літніх чоловіків. Для дослідження особливостей життєстійкості літніх жінок та літніх чоловіків використано психодіагностичні методики розроблені та модифіковані українськими науковцями. Встановлено гендерні характеристики життєстійкості, що властиві літнім жінкам або літнім чоловікам відповідно до рівня життєстійкості. Виявлено відмінність «жіночої життєстійкості» та «чоловічої життєстійкості», які по-різному позначається на процесах життєдіяльності літніх чоловіків та жінок. Аналізуються жіночі та чоловічі манери життєстійкості відповідно до соціальних стереотипів, культурних маркерів. Надається характеристика життєстійкості як основи успішності та конкурентоздатності, які по-різному оцінюються у професійному середовищі.

Ключові слова: життєстійкість; успішність; самореалізація; похилий вік; гендерні особливості; гендерні відмінності життєстійкості.

Вступ

«Життєстійкість» для психології відоме психологічне поняття та водночас достатньо нове. Проблема життєстійкості може стати основою конкурентоздатності та бажання самореалізовуватись, що є помітними явищами для керівників, співробітників та отримувачів послуг. Тому необхідно теоретично вивчити особливості життєстійкості як основи успішності та конкурентоспроможності літніх працюючих людей. Особливо це важливе для сучасних жінок похилого віку, які мають бажання працювати або вимушені працювати. Інколи працююча літня людина являється утримувачем не тільки себе, а й родини. У випадку з літніми жінками, вони могли втратити годувальника-чоловіка, бути розлученими, самотніми, проживати без сім'ї, а отже розраховувати в основному на свої сили.

Тому важливо проаналізувати особливостей життєстійкості літніх людей, які продовжують працювати; емпірично визначити рівні життєстійкості та дослідити оцінку складових, що характеризують життєстійкість жінок похилого віку у порівнянні з особливостями життєстійкості літніх чоловіків, які продовжують працювати. Нерівні можливості жінок та чоловіків, в першу чергу відбиваються саме на працюючих жінках взагалі та на працюючих літніх жінках зокрема.

Дослідження життєстійкості у літніх людей є актуальним у зв'язку з мінливими умовами, коли

населення планети старішає. Життєстійкість особистості варто розглядати не тільки як деяку стратегію, коли враховується лише один аспект (наприклад, тільки адаптивний, тільки ресурсний, тільки конативний), а варто підходити як до цілісного та системного особистісного утворення.

Життєстійкість можна розглядати як своєрідну рушійну силу, що сприяє руху особистості, дозволяє соціально-продуктивно творити свій життєвий шлях, а не пасивно психологічно занепадати, що особливо можливо у літньому віці. Життєстійкість дозволяє особистості: бути активною, коли обставини, зовнішні умови перешкоджають цьому процесу і результату; зберігати при цьому внутрішню цілісність та індивідуальні, гендерні особливості.

Теоретичні засади дослідження

Протягом останніх десятиліть вчені (В.Близнюк, 2004; О.Краснова, 2002; О.Титаренко, 2012, О.Лич, 2019) відмічали, що соціально-економічні реформи, в основі яких скорочення або зменшення соціальних благ, зачіпають всі прошарки населення, але найбільш уразливими залишаються люди похилого віку. Питання старіння важливі для психологічних, соціальних, медичних та інших наукових галузей. Однак психологія як наука в повній мірі майже не займалася проблемами старіння і тільки завдяки демографічним змінам в сучасному суспільстві, проблеми психологічного старіння стають предметом теоретичних і емпіричних

досліджень. Такий млявий інтерес до особистості похилого віку пов'язаний зі зручною в минулому позицією, про психологічне старіння, як про процес психологічної деградації, з цього виходила методологія досліджень (О.Краснова, 2002). Тому літні люди потребують вивчення та уваги з боку вчених, психологів-практиків, соціальних служб, волонтерів, небайдужих людей. Пов'язано це з багатьма об'єктивними причинами: населення планети старішає, продовжено трудовий стаж у нашій країні, і суспільство хоче бачити активних людей похилого віку, які ще здатні працювати і бути успішними в особистому та професійному середовищі.

Разом з тим, усталені в культурі судження про старість впливають на соціальне сприйняття літніх людей і, звичайно ж, позначаються на самосприйнятті літніх людей. Суспільство очікує від літніх людей поведінки, що відповідає їхньому віку. Стереотипи щодо осіб похилого віку є більш сильними, ніж стереотипи відносно статевих відмінностей. (М. Kite, К. Deaux, М. Miele, 1993). Термін «старий» неоднозначно сприймається людьми і для західної культури він є принизливим, підтверджено дослідженням, де тільки 20% людей у віці 60 років та 51% людей у віці 70 років називали себе «старими» (R. Ward, 1984). Можливо це пов'язано з культурними особливостями, коли сучасна культура орієнтована більшою мірою на молодих людей, здатних на звершення і відчайдушні вчинки. А в ситуації конкуренції, пов'язаної з нестачею робочих місць для молодих, з ними вимушені конкурувати літні люди, які істотно починають впливати на соціально-економічну ситуацію у всіх розвинених країнах світу.

Потрібно зазначити, що у сучасних соціально-економічних умовах роботодавці зацікавлені у фахівцях, які мають високий рівень компетенцій. Проте для роботодавця важливо якої статі та якого віку буде цей фахівець. Незважаючи на бажання і можливість жінки самореалізуватися, що є показником самоактуалізації, вона може відчувати на собі домагання чоловічого світу. Так, провідний український соціальний психолог П. Горностай аналізував ознаки мужності і жіночності. І було віднесено до маскулітних якостей – інтелект, активність, силу (фізичну і психологічну), схильність до ризику, прагнення до досягнення. У списку більше 50 якостей, які приписуються суто чоловікам, але цікаво те, що серед цих якостей зазначені показники життєстійкості і самоактуалізації. Вчений акцентує увагу на тому, що «типові риси фемінності та маскулітності – це, насамперед, суспільно закріплені норми, стереотипи, а не результат об'єктивних природних відмінностей між статями. У певних випадках ці риси дійсно відображають середньостатистичні відмінності чоловіків і жінок» (П. Горностай, 2004). Вважаємо, що спрацьовують культурні та національні стереотипи про те, як повинна реагувати і поводити себе жінка.

Найбільш повний кроскультурний аналіз про властиві жінкам та чоловікам психологічні та поведінкові характеристики, був описаний у праці Джона Вільямса та Дебори Бест «Вимірювання стереотипів, пов'язаних зі статтю: багатонаціональне дослідження» (J. Williams, D. Best, 1990). В результаті

дослідження був складений список чоловічих рис, з яких більшість описують також життєву стійкість, в той час, як серед жіночих рис виділяють залежність, вразливість, терплячість, покірність. Виходить, що патріархальне суспільство підготувало жінкам роль терплячих та поступливих, що також втілено в позитивних культурних образах (наприклад, «образ берегині», архетип «матері» і тощо). Припускаємо, що за цим й ховається життєстійкість, яка жінці дозволила виробити свої стратегії взаємовідносин і поведінки для збереження сім'ї, гарних стосунків у родині, на роботі. Патріархальний суспільний лад породжує соціальні феномени такі, як «скляна стеля» (А Hede, 1994; Р. Smith, Р. Caputi, N. Crittenden, 2012), коли при формальних рівних можливостях для жінок і чоловіків, є безліч «неформальних» бар'єрів, які заважають просуванню по щаблях посадової ієрархії жінці, в тому числі й працюючій літній жінці.

Дискримінація на ринку праці може бути «в оплаті праці, при прийомі на роботу, при скороченні персоналу, при просуванні на посади, при підвищенні кваліфікації» (В. Близнюк, 2004), а також може бути стереотип і дискримінація за віковою ознакою (ейджізм). У професійному середовищі найчастіше у роботодавців спрацьовують гендерні стереотипи про жіночу й чоловічу ролі і це впливає на вибір кандидатури співробітника взагалі, і для високої посади зокрема. Коріння гендерних стереотипів родом з дитинства, коли «можуть формуватися типові чоловічі та жіночі життєві сценарії, в яких закладається не тільки гендерна нерівність і суперництво між статями, а також значна частина потенційних конфліктів, протиріч і інших проблем, характерних для сімейного життя, системи виховання дітей і т.д.» (П. Горностай, 2004).

Підкорююча роль жінки пов'язана з перенесенням чоловіком-керівником «... соціально-статевих стереотипів з домашнього середовища у робоче середовище. Жінка сприймається роботодавцями як невіддільний співробітник, обтяжена сімейними турботами» (В. Близнюк, 2004). Хоча саме жінки пізньої дорослості можуть розглядатися роботодавцями як «людський капітал», які вже мають освіту, кваліфікацію, здібності, знання і професійний досвід.

Актуальність проблеми дослідження життєстійкості літніх жінок та літніх чоловіків викликана глобальними змінами, що відбуваються у соціумі і не менш важливими через це змінами у внутрішньому світі особистості. Особливо це стосується жінок, які у будь-якому суспільстві сприймаються як цінність і це призводить до формування специфічних стереотипів про крихкість, фізичну слабкість та нездатність жінки займатися серйозними й відповідальними справами, з одного боку. З іншого боку, відмінність ідеалістичного уявлення відображеного у традиційному культурному дискурсі від реалістичного сьогодення. Полягає він у тому, що часто, жінка в бізнес середовищі і навіть в державних установах не сприймається слабкою статтю або такою, яка потребує деяких привілеїв (наприклад, гнучкий розклад трудового дня, скорочену тривалість часу роботи, «ранній» вихід на пенсію тощо), оскільки не враховуються її психологічні та фізіологічні особливості, з якими пов'язане усе її існування та життєдіяльність. Ці

природні процеси і стани враховує тільки сама жінка, вибудовуючи свій життєвий шлях, спираючись на свої сили, ресурси.

Метою статті є теоретичний аналіз гендерних особливостей та емпіричне дослідження відмінностей у проявах життєстійкості літніх чоловіків та літніх жінок.

Результати та обговорення

Основна концепція дослідження полягає в тому, що життєстійкість як системний психологічний феномен, цілісність якого забезпечується на основі взаємодії таких психологічних компонентів, як когнітивний, емоційний і конативний. Життєстійкість формується і розвивається як цілісне утворення обумовлене комплексом взаємодіючих параметрів особистості позначених вище. Дозволяє людині рухатись по життю,

протистояти складним ситуаціям (життєвим, професійним), що особливо важливо у літньому віці.

Для дослідження гендерних особливостей життєстійкості літніх жінок та літніх чоловіків, нами були використані наступні психодіагностичні методики: коротка версія «Тесту життєстійкості» (В. Олефір, 2013), опитувальник «Тест самооцінки життєстійкості», модифікований варіант опитувальника Форверга на контактність, запропонований Т. Ларіною (Т. Титаренко, 2009). У нашому дослідженні брали участь літні досліджувані, що продовжують працювати після виходу на пенсію. Загальну вибірку склали 283 літні жінки та 117 літніх чоловіків.

За «Тестом життєстійкості» було отримано розподіл досліджуваних за рівнями життєстійкості відповідно у групі 1 (літні жінки) та у групі 2 (літні чоловіки). Результати двох груп досліджуваних наводимо на графіку (рис. 1).

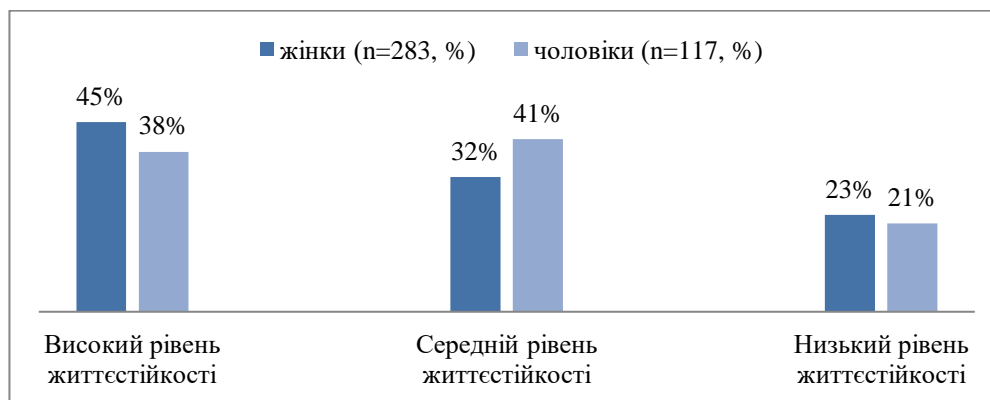


Рис. 1. Розподіл результатів діагностики літніх жінок (група 1) та літніх чоловіків (група 2) за рівнями життєстійкості «Тесту життєстійкості»

Як видно з представлених результатів літніх досліджуваних за рівнями життєстійкості, у групі 1 та у групі 2 майже однаково розподілились. Високий рівень життєстійкості встановлено у 45% літніх жінок, середній рівень життєстійкості – у 32% літніх жінок, низький рівень життєстійкості – у 23% літніх жінок. У групі літніх чоловіків встановлено високий рівень життєстійкості у 38% досліджуваних, середній рівень життєстійкості – у 41% літніх чоловіків та низький рівень життєстійкості – у 21% літніх чоловіків. Ці дані свідчать, що літні жінки та літні чоловіки проявляють життєву стійкість на високому та середньому (або достатньому) рівнях. Це означає наявність досвіду успішного вирішення складних життєвих та професійних ситуацій. Літні досліджувані нашої вибірки мають багату життєву історію, що перегукується з тими умовами та подіями, в яких відбувався їхній життєвий шлях, з постійним випробування життєвої стійкості.

У другій частині нашого дослідження брали участь працюючі літні люди, загальна кількість яких склала 238 досліджуваних, з них 168 – літніх жінок та 70 – літніх чоловіків. На даному етапі ми запропонували «Тест самооцінки життєстійкості» (модифікований варіант опитувальника Форверга на контактність, запропонований Т. Ларіною). Ця психодіагностична

методика містить ряд шкал і спрямована на з'ясування осмисленості та сформованості складових життєстійкості (емпатія; тепло та повага; щирість та справжність; ініціативність; рішучість; відповідальність; терпіння; оптимістичність; мобільність).

Проведений аналіз результатів літніх жінок та літніх чоловіків, які були розділені відповідно до рівнів життєстійкості (високого, середнього, низького), дозволив виявити наступні особливості. Так, перший показник цього тесту – «емпатія», у групі 1 розподілився наступним чином. «Емпатія» переважає у 79,16% літніх жінок, яким притаманно проявляти високий та середній рівні життєстійкості. Літні жінки, які мають низький рівень життєстійкості, у такому стані не готові співчувати оточуючим. І лише 14,88% літніх жінок з низьким рівнем життєстійкості проявляють емпатійні почуття до інших людей.

У групі 2, до якої входять літні чоловіки, отримано за даною методикою не менш цікаві результати за показником «емпатія». «Емпатію» демонструють 17,14% літніх чоловіків, які мають високий рівень життєстійкості. Результати прояву співчутливого ставлення до інших живих істот виявлено у 10% досліджуваних з низьким рівнем життєстійкості.

Досліджувані – літні жінки та літні чоловіки, які мають низький рівень життєстійкості, показали схожі результати прояву емпатійного ставлення до оточуючих. В той час, як більшість літніх жінок, які мають високий та середній рівні життєстійкості проявляють емпатію, на відміну від чоловіків з такими ж рівнями життєстійкості. Це свідчить про більшу чутливість жінок, що є природним процесом.

Наступний показник методики – «щирість». За цим показником встановлено, що її проявляють 37,5% літніх жінок з низьким та середнім рівнями життєстійкості. Літні жінки, які мають високий рівень життєстійкості є більш стриманими у своїй відвертості, або, іншими словами, у проявах свого внутрішнього світу оточуючим. Так, «щирість» серед таких літніх жінок встановлено у 14,28% досліджуваних. На нашу думку, це не означає нещире ставлення до оточуючих, швидше за все відбувається оцінка та глибинне розуміння ситуації, людей, це й накладається на вибірковість прояву таких почуттів та ставлення.

У групі літніх чоловіків всіх рівнів життєстійкості «щирість» проявляється у 60% досліджуваних, але у випадку невідомої зацікавленості до їхньої особи.

За показником «щирості» отримуємо певну відмінність у проявах літніх жінок та літніх чоловіків. Літні жінки щирі незалежно від ставлення (чи щирості) співрозмовника або ж свідомо утримуються від проявів відвертості з незнайомими оточуючими. Більшість чоловіків проявляють щирість у випадку, коли відчувують зацікавлене ставлення співрозмовника.

За наступною шкалою методики – «тепло і повага інших» встановлено, що 85,71% жінок похилого віку з різними рівнями життєстійкості, готові саме з теплом та повагою ставитись до оточуючих. Тобто готові проявити прийняття внутрішнього світу іншої людини, підтримуючи її активність, навіть якщо щось не подобається у словах чи діях. Припускаємо, це пов'язано з роллю матері, дружини, коли жінка виступає своєрідним фундаментом для становлення особистості дитини або коли підтримує чоловіка (голову родини). Виходить, що таке ставлення можна означити як жіночу характеристику життєстійкості. Ми вище аналізували та описували дане явище, яке науковці називали фемінною ознакою і характеризували як покірність, поступливість.

У літніх чоловіків показник «тепла і поваги інших» був встановлений у 30% досліджуваних з високим рівнем життєстійкості. І проявляється у життєстійких чоловіків швидше як поблажливе ставлення до інших, в той час, як з низьким рівнем життєстійкості чоловіки не готові приймати помилки інших, вони більш категоричні, навіть егоїстичні.

Показник «тепло та повага інших» виявляється у чоловіків та жінок по-різному і пов'язаний не тільки з особистісними характеристиками особистості, з розвитком її чуттєвості, а й з гендерним вихованням з визначеними проявами жіночості та мужності.

За показником «ініціативність» 90,47% літніх жінок нашої вибірки з високим, середнім та низьким рівнями життєстійкості досить спокійно віддають ініціативу іншим людям, тобто літні жінки схильні більш розсудливо підходити до передання лідерських позицій оточуючим. Припускаємо, це пов'язано в першу чергу з

збереженням життєвих ресурсів і бажанням підтримати «жіночий імідж», коли жінка зберігає пасивну позицію у прийнятті рішень. Можна сказати, що наших досліджуваних жінок можна назвати стратегами, які довго і ретельно розглядають ситуацію під різними кутами, аналізують обставини перед тим, як діяти.

У групі літніх чоловіків 72,85% досліджуваних, які мають високий та середній рівні життєстійкості за показником «ініціативність» демонструють готовність її проявляти, навіть не звертаючи уваги на умови та наслідки своїх дій. Ініціативність проявляється при потребах: першими втручатись у ситуацію, діяти, починати розмову, домінувати. Власне, знов-таки такі дії й характеризують чоловічу манеру поведінки у соціумі.

За показником «ініціативність» проглядається гендерна відмінність. Потрібно зазначити, що майже усі літні жінки готові поступитись ініціативністю, але це не означає її повну відсутність. Оскільки літні жінки нашої вибірки працюють і у професійному середовищі вони проявляють ініціативу. В той же час, оскільки вони не займають керівну ланку, звикли поступатись оточуючим, оскільки у більшому випадку їхні дії регламентовані. У чоловіків ініціативність виникає у випадку отримання користі чи для демонстрування лідерських позицій.

Наступний показник психодіагностичної методики – це «рішучість», що розуміється як активна реакція у не зовсім проаналізованій ситуації. У групі літніх жінок показник «рішучість» властивий третині досліджуваних – 30,95% осіб з високим рівнем життєстійкості. І в той же час частина літніх жінок з високим рівнем життєстійкості, а також з середнім та низьким рівнями життєстійкості, загальна кількість яких склала 64,56% осіб, не готові відчайдушно випробувати життєві обставини. Це знов-таки підкреслює жіночу манеру життєстійкості, взаємодії зі складними ситуаціями, що виникають у побуті та у професійному просторі. На нашу думку, це не означає, що жінка самоусувається при необхідності прийняти рішення, скоріше за все, у жінок домінує не стільки імпульсивність, скільки когнітивність життєстійкості. Зрозуміло, що попередній показник «імпульсивність» відрізняється від показника «рішучість». Якщо у першому випадку йдеться про появу активності, то у другому, скоріше за все, про сміливість. Якщо ми говоримо про працюючих літніх жінок, то активність більш притаманна молодому поколінню, оскільки завданням літньої працюючої людини є утриматись на своїй посаді, бо зростає конкуренція. А щодо рішучості як сміливості, то це вже пов'язано не стільки з вихованням, скільки з комплексом особистісних якостей. Крім того, літні жінки, усвідомлюючи загрози зовнішнього середовища схильні піклуватись про себе, оберігаючи себе від зайвого ризику.

У групі літніх чоловіків навпаки високі результати за показником «рішучість». Встановлено, що 72,85% літніх чоловіків нашої вибірки з високим та середнім рівнями життєстійкості, готові поводити себе рішуче. Досліджувані нашої вибірки рішучість сприймають як антонім боягузтва. Припускаємо, що ця якість, як така, характеризує саме чоловічу життєстійкість. І прояв

рішучості як сміливості для чоловіків пов'язана, скоріше за все, не стільки з особистісними якостями, скільки з виховними чи зі стереотипними соціальними аспектами.

Ще один показник методики – це «відповідальність», який виявився значущим для нашої жіночої вибірки. «Відповідальність» виявлена у 84,07% літніх жінок з високим та середнім рівнем життєстійкості. Припускаємо, що дана характеристика у меншому ступені пов'язана з віком, досвідом та вихованням, скільки з самореалізованістю жінки у професійній діяльності. Саме відповідальність свідчить про успішність в улюбленій справі та характеризує високу життєву стійкість. Це дозволяє особистості не тільки реалізовуватись у теперішньому, але й будувати плани на майбутнє, особливо на етапі похилого віку.

У групі літніх чоловіків показник «відповідальність» має свої особливості. Так, на високому рівні відповідальність проявила половина вибірки літніх досліджуваних, це 57% осіб, які мають високий та середній рівні життєстійкості. Потрібно зазначити, що друга половина чоловічої вибірки з низькими показниками життєстійкості не готові бути відповідальними. Літні чоловіки з низьким рівнем життєстійкості, можна так сказати, у побутовому та у професійному середовищі покладаються на вдачу, на неувважність, терпіння оточуючих.

Наступний показник – «терпіння», який встановлено майже у всіх досліджуваних жіночої статі. У групі літніх жінок «терпіння» притаманне 90,91% працюючим досліджуваним. Припускаємо, що терпіння спричинюється у більшому ступені соціальними складовими, з одного боку, а з іншого боку, вважається особистісною якістю, що притаманна не одному поколінню жінок. Таким чином можна припустити, що терпіння характеризує саме жіночу манеру життєстійкості.

Історично так склалось, що українські жінки завжди мали право голосу і вибору, в тому числі й при виборі шлюбного партнера. Однак, коли жінка зі статусу дівчини, нареченою переходила у статус дружини, то вона ділила всі труднощі життя з чоловіком, з його родиною, частиною якої вона ставала. Тому терпіння можна позначити як характеристику національної жіночої життєстійкості. Потрібно зазначити, що зміст тверджень даної психодіагностичної методики, містить перелік життєвих ситуацій, відповідних переживань та думок, що стають реальністю не тільки для «жіночого світу», але й для «світу жінки похилого віку». Інколи думки, знання, майстерність літніх працюючих жінок молодшим поколінням не сприймаються у вигляді порад, зауважень, рекомендацій, а скоріше, як перепони для досягнення власного досвіду. Тому літні жінки готові саме таким чином також проявляти свою життєстійкість.

У групі літніх чоловіків показник «терпіння» не надто популярний. Так, серед літніх чоловіків ця якість притаманна 13,79% досліджуваних, які мають високий рівень життєстійкості. Літні чоловіки не готові миритися з чимось неприємним в особистому житті, з життєвими труднощами у побуті та у професійному середовищі. Таких літніх чоловіків з високим та

середнім рівнями життєстійкості виявлено 63,04% осіб.

Так само, як й вище зазначені показники, «терпіння» має гендерні відмінності, що спричиненні у більшому ступені соціальними та культурними маркерами. Стереотипно нам притаманно уявляти терплячих жінок та нетерплячих чоловіків і з віком ця особистісна характеристика посилюється. Хоча, крім виховання, якість нічим іншим не підкріплюється.

Передостанній показник – це «оптимізм», що можна розглядати як переживання життєрадісності. «Оптимізм» притаманний 60,76% жінок з високим рівнем життєстійкості. В той час, «оптимізм» як надію на краще привернув увагу 9,72% літніх жінок з низьким рівнем життєстійкості. Тобто ці літні жінки з низьким рівнем життєстійкості мають внутрішнє прагнення та віру у краще майбутнє, віру у зміни. Цей показник стосується емоційного сприйняття життя, емоційного самосприйняття і може стати інформативним для тих осіб, хто опікується, працює, досліджує літніх жінок. Припускаємо, що корегування даного показника дозволить поліпшити психологічне здоров'я жінки у віці, а значить покращить якість її життя.

У групі літніх чоловіків «оптимізм» проявляють 53% досліджуваних з високим рівнем життєстійкості, незважаючи на життєві та професійні труднощі, що зустрічаються у теперішньому. Літні чоловіки з середнім та низьким рівнями життєстійкості відчують оптимізм, коли не потрібно одноосібно вирішувати проблеми, а коли отримують підтримку з боку близьких, знайомих, оточуючих.

Як бачимо з результатів дослідження, групі літніх жінок та літніх чоловіків притаманно відчувати оптимізм, і це позитивний результат. Однак гендерна відмінність полягає у змістовних ознаках прояву оптимізму. Літні чоловіки оптимістичні, коли поряд є ті, хто вирішить їхні проблеми, труднощі. Літні жінки більш оптимістичні та розраховують у більшому ступені на власні сили. Це не означає, що вони не потребують підтримки, турботи, скоріше за все, вони можуть відчувати оптимізм виходячи з власних потреб і для цього не потрібна зовнішня стимуляція.

Останній показник цієї методики – «мобільність». Показник «мобільність» достатньо представлений серед літніх жінок нашої вибірки, такими себе вважають 75% осіб. Проте ми відзначали скарги з боку літніх жінок на зниження вправності у виконанні різноманітних завдань у побуті, втрати спритності, в тому числі при виконанні професійних завдань. Потрібно зазначити, що показники когнітивної сфери не змінилися, аналітичні здібності так само добре розвинені, що відображається на результатах професійної діяльності. Однак тіло не встигає за ходом думок, дії стають більш повільними. Така оцінка своїх дій, координації рухів дійсно частково пов'язана з поступовими природними змінами спритності, але накладаються ще й підвищені вимоги до працюючих людей, коли не робиться виключення для працюючих літніх жінок. І така конкурентність на роботі впливає на прискіпливе ставлення до себе і можливо в інших умовах на це працююча літня жінка й не звернула б увагу. Важливо додати, що при легкості переключення уваги з задачі на задачу, зусилля спрямовуються на якісне виконання завдань, що вимагає більше часу.

Можна зазначити, що літні жінки більш спритні у ситуації випробування, завдяки життєстійкості.

Показник «мобільність» представлений серед 35% працюючих літніх чоловіків з високим та середнім рівнями життєстійкості. Це свідчить про те, що літні чоловіки не готові швидко діяти, швидко виконувати термінові завдання для досягнення мети у побуті та на роботі. При цьому літні чоловіки легко переключаються з одного заняття на іншу діяльність, якщо відсутні обмеження за часом та викликає інтерес, будь-то професійне завдання та поза професійною діяльністю.

За показником «мобільність» відмінність між літніми жінками та літніми чоловіками полягає у тому, що жінки готові швидко виконувати термінові домашні та професійні завдання, але хвилюються за якість виконання через зниження спритності. Літні чоловіки готові переключатись та виконувати термінові завдання, але при відсутності обмежень, в тому числі за часом виконання.

Висновки

Таким чином, результати проведеного дослідження проблеми життєстійкості літніх жінок та літніх чоловіків, враховуючи особистісні характеристики та компоненти життєстійкості, дають підстави стверджувати, що гендерна відмінність наявна. Так, фемінні якості, що приписуються жінкам і які стереотипно негативно забарвлені (наприклад, терплячість, поступливість, прийняття інших) є проявом жіночої життєстійкості, що має місце у міжособистісній взаємодії, при виконанні завдань домашніх та робочих.

Потрібно зазначити, що така «жіноча життєстійкість», підкріплена мудрістю, особистісним і професійним досвідом, прагненням до саморозвитку, дозволяє стверджувати, що життєстійкість може виступати основою конкурентоспроможності жінок похилого віку. Однак жінкам у більшому ступені притаманно кар'єрне просування по службі у межах свого відділу або на подібну посаду в іншому відділі. Можна сказати, що жінкам властиво підтримувати відчуття конкурентоздатності через професійний розвиток, підвищення кваліфікації, компетентності. У той же час, чоловіки похилого віку характеризуються своїми особливостями життєстійкості. «Чоловіча життєстійкість» проявляється у більш легкому ставленні до проблемних життєвих та професійних моментів. Що стосується конкурентоспроможності у чоловіків, то кар'єрне зростання у них більш помітне та відбувається без завзятого прагнення до самовдосконалення.

Потрібно зазначити, що при порівнянні показників професійної компетентності літньої жінки та літнього чоловіка, у більшості випадків буде перевага на боці чоловіка. Тому для досягнення високих показників успішності і конкурентоспроможності у професійному середовищі, працюючим жінкам похилого віку потрібно розвивати наступні компоненти життєстійкості:

контроль, прийняття ризику, мобільність. Ці якості властиві представникам керівної ланки організацій. Це дозволить не тільки впевнено професійно реалізовуватись в улюбленій справі, а й претендувати на більш високі керівні позиції. Крім того, потрібно контролювати прояв позитивних «жіночих» якостей життєстійкості, щоб не ставати жертвами маніпуляцій у побуті та на роботі.

Перспективність подальших досліджень вбачаємо у вивченні саме особистісних особливостей людей похилого віку та чинників, що впливають на прояв рівнів життєстійкості. Так само залишається відкритим питання конкуренції жінок з чоловіками того ж віку і швидкість просування вгору по кар'єрних сходах, коли рівень компетентності обох однаковий.

Література / References

- Blyzniuk, V. (2004). Henderni vidnosyny v ekonomichnii sferi. *Osnovy teorii henderu* [Gender issues in the economic sphere. *Fundamentals of the gender theory*]. Kyiv: K.I.S., ss. 132-157 [in Ukrainian].
- Hede, A. (1994). The 'glass ceiling' metaphor: Towards a theory of managerial inequity. *Canberra Bulletin of Public Administration* 76, pp. 79-85.
- Hornostai, P.P. (2004). Henderna sotsializatsiia ta stanovlennia hendernoi identychnosti. *Osnovy teorii henderu*. [Gender socialization and gender identity formation. *Fundamentals of the gender theory*]. Kyiv: K.I.S., ss. 327-352 [in Ukrainian].
- Kite, M., Deaux, K. and Miele, M. (1993). Stereotypes of young and old: Does age outweigh gender? *Psychology and Aging*, 8, pp. 19-27.
- Krasnova, O.V., Lidere, A.G. (2002). *Sotsialnaya psikhologiya stareniya* [Social psychology of aging]. Moskva: Akademiya. 288 s. [in Russian].
- Lych, O.M. (2019) Zviazok zdatnosti vyrishennia zhyttievkykh kryz liudynoiu pokhlyoho viku iz zhyttiistiikiisti. *Indyvidualnist u psykholohichnykh vymirakh spilnot ta profesii v umovakh merezhevoho suspilstva* [A link between elderly people's ability to solve life crises and their hardiness. *Individuality in the psychological dimensions of communities and professions in networked society*]. Kyiv: Alfa-PIK, ss. 214-220 [in Ukrainian].
- Oleflr, V.O., KuznEtsov, M.A., Pavlova, A.V. (2013). *Korotka verslya testu zhittEstlykostl* [A short version of the hardiness test]. *VIsnik Harklvskogo natslionalnogo pedagoglchnogo unlvrsitetu Imenl G. S. Skovorodi. Psihologiya. Harklv, №45(2)*. ss. 158-165 [in Ukrainian].
- Smith, P., Caputi, P. and Crittenden, N. (2012). "A maze of metaphors around glass ceilings". *Gender in Management*, V. 27, № 7, pp. 436-448.
- Titarenko, T.M. (2009). *ZhittEstlykIst osobistostl: sotsialna neobhIdnIst ta bezpeka* [An individual's psychological hardiness: social necessity and security]. *KiYiv: Marich*, 76 s. [in Ukrainian].
- Tytarenko, T.M., Zlobina, O.H., Liepikhova, L.A. (2012). *Yak buduvaty vlasne maibutnie: zhyttievi zavdannia osobystosti* [How to build one's own future: one's life tasks]. *Kirovohrad: Imeks-LTD*, 512 s. [in Ukrainian].
- Ward, R. (1984). *The Aging Experience*. Carnbridge: Harper and Row.
- Williams, J.E., Best, D.L. (1990). *Measuring Sex Stereotypes. A Multinational Study*. Newbury Park: Sage Publications, 384 p.